

Waarom reageren Nederlandse protestanten vaak zo allergisch op de bisschop?

door Margriet Gosker

Inleiding

Aan verschillende bijdragen aan deze bundel is af te lezen, dat rond het al of niet hebben van bisschoppen in ons land in oecumenisch opzicht heel wat te doen is. Het blijft een intrigerende vraag wat er de achtergrond van is, dat het bisschoppelijk ambt in protestants Nederland zo gevoelig ligt. Dat dit het geval is blijkt onder meer uit het feit, dat men al in het nieuws komt wanneer men als protestant de zaak slechts lichtelijk aanroert zonder er ooit enig woord over te hebben geschreven, zoals L.J. Koffeman blijktens zijn bijdrage in deze bundel overkwam. Er zijn vele voorbeelden aan te wijzen van min of meer allergische reacties op de mogelijke invoering van een episcopaal element in de protestantse traditie.

Sinds de verschijning van het Limadocument in 1982, waarin de ambtsvraag een voorname plaats inneemt, heb ik mij beziggehouden met het ambt als struikelblok in de oecumene, met de voortgaande reflectie op de plaats, de wenselijkheid, de overbodigheid of de noodzaak van het bisschoppelijk ambt, kortom met de vraag of het de kant van de bisschop uitgaat.¹ Wat ik eerder schreef zal ik niet herhalen. Hoewel een episcopaal element geenszins in strijd hoeft te zijn met de protestantse traditie² en wat mij betreft zelfs de voorkeur verdient, leeft er onder protestanten in Nederland nog altijd een sterk onderhuids antibisschoppelijk sentiment, dat zich telkens opnieuw manifesteert. Dit is in onze lage landen niet alleen het geval bij de kerkgenootschappen die zijn voortgekomen uit de reformatie van Cal-

¹ M. Postma-Gosker, 'Gaaf het de kant van de bisschop uit?', in: *In de Waagschaal nieuwe jaargang* 18 (1989),168-173. M. Gosker, 'Het kerkelijk ambt: centrum van eenheid of struikelblok in de oecumene?', in: *GTT* 89 (1989) 2,65-93. 'Enige gedachten over het kerkelijk ambt', in: *Praktische Theologie* 22 (1995) 1,21-36. 'Het ambt, centrum van eenheid of struikelblok in de oecumene?', in: B. Louwerse (ed.), *Van top tot teen*, Velp 1996,17-28. 'Ambt als Christusrepresentatie', in: M. Brinkman en A. Houtepen (ed.), *Geen kerk zonder bisschop?*, Utrecht 1997,130-145. 'Bevestiging van ambtsdragers', in: P. Oskamp en N.A. Schuman, *De weg van de liturgie. Tradities, achtergronden, praktijk*, Zoetermeer 1998,303-315.

² M. Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie. De betekenis van de Lima-ambtstekst als onderdeel van het BEM-rapport (Baptism - Eucharist - Ministry) uit 1982 van de Commissie voor Faith and Order van de Wereldraad van Kerken voor de voortgang van de oecumene en de doorwerking in de Nederlandse SoW-kerken*, Delft 2000, 110-114,151-152.

vijn, maar ook bij de Nederlandse lutheranen³ die geen bisschoppen kennen, ofschoon dit wereldwijd wel tot de normale lutherse kerkstructuur behoort. Tot een wederzijdse ambtserkenning is het tussen Rome en de Reformatie nog niet gekomen, ofschoon er wel sprake is van een zekere ecclesiologische toenadering.⁴ Het wordt enerzijds tijd, dat de Romana het ecclesiale en apostolische gehalte van de protestantse kerken als kerken voluit erkent. Het wordt anderzijds ook tijd dat wij protestanten in het belang van de oecumenische discussie en met het oog op goede eigentijdse manieren van leiding geven de vraag naar een episcopaal element in onze kerkstructuur in alle vrijheid onder ogen zien zonder gehinderd te worden door onze oude antibisschoppelijke sentimenten. In dat opzicht val ik Ed van der Borgh⁵ bij, die in zijn onlangs verschenen dissertatie een pleidooi voert voor het ontmythologiseren van deze antibisschoppelijke sentimenten.

Nothing wrong with a bishop

Met het bisschopsambt is op zichzelf genomen niets mis.⁶ De mogelijkheid tot machtsmisbruik ligt in elk systeem op de loer en beperkt zich niet tot het episcopale systeem. Van der Borgh verdedigt de stelling dat de kritiek van Calvijn op het bisschopsambt niet gericht is tegen dit ambt op zich, maar slechts tegen de wijze waarop het functioneert. Hij heeft bij Calvijn geen principieel probleem met een episcopaal gestructureerde kerk gevonden, iets wat ook al eerder door anderen was aangegeven.⁷ Hij pleit er voor om de tendens tot bureaucratistisch leidinggeven binnen de gereformeerde traditie te doorbreken door aan het bisschoppelijk ambt een vaste plaats toe te kennen binnen die kerkstructuur. Toch ziet men aan protestantse kant vaak een scherpe reactie, wanneer het bisschoppelijk ambt ter sprake komt in het oecumenische gesprek. Het zij mij vergund nog eens in herinnering te brengen, dat het slechts anderhalve eeuw geleden is, dat in Nederland het herstel plaats vond van de rooms-katholieke bisschoppelijke hiërarchie en zoals bekend ging dat gepaard met heftige reacties van protestantse zijde, die bekend zijn geworden onder de naam *Aprilbe-*

³ C.W. Mönnich meent, dat lutheranen soms bedenkelijk dicht in de buurt van de pseudo-priesterlijkheid, ook al kan de bisschoppelijke opeenvolging wel handig zijn in verband met het gesprek met anglicanen en oud-katholieken. C.W. Mönnich, *Toegegaan de onveranderde Confessie van Augsburg' 1530-1980*, Baarn 1980,71. Ook W. Bleij en J. Boendermaker staan kritisch ten opzicht van het bisschoppelijk ambt. M. Gosker, Diss. 2000,110.

⁴ L.J. Koffeman en H. Witte, *Of all times and of all places*, Zoetermeer 2001.

⁵ E.A.J.G. van der Borgh, *Het ambt her-dacht. De gereformeerde ambtstheologie in het licht van het rapport Baptism, Eucharist and Ministry (Lima, 1982) van de theologische commissie Faith and Order van de Wereldraad van Kerken*, Delft 2000,171.

⁶ E.A.J.G. van der Borgh, *Het ambt her-dacht*, pag. 171.

⁷ O.a. door J. Pásztor en J. Plomp. Zie M. Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie*, Amstelveen/Boedapest 2000,110-115 en 154.

weging.⁸ Bij toeval kwam ik in het bezit van een geschrift, getiteld: *Een dorpspraatje over de bisschoppen*⁹ van de hand van een anonymus, waaruit volstrekt duidelijk is dat het bisschoppelijk ambt ook in vroeger jaren onder protestanten zeer omstreden was en dat er aan beide kanten veel vooroordelen leefden. Deze worden in dit geschrift onverbloemd door de gesprekspartners tentoongespreid. Dat gebeurt op een komische wijze, soms op het grove af. Maar men proeft ook een ondertoon van diepe ernst. Ik kan niet ingaan op de vraag voor wie die geschrift was bestemd en welk doel het heeft gediend. Maar het is in zoverre illustratief, dat het onverholen aantoont waar aan beide kanten de pijn ligt. Een pijn, die blijkbaar ook anno nu nog steeds gevoeld wordt, wanneer de gevoelige plek wordt geraakt.

Herstel van de bisschoppelijke hiërarchie en de Aprilbeweging

Het herstel van de rooms-katholieke bisschoppelijke hiërarchie vond plaats in 1853. Al in 1827 had koning Willem I een concordaat met de paus gesloten, maar door omstandigheden waar ik niet verder op in ga, werd er pas in 1841 weer een nieuw initiatief genomen, en wel door paus Gregorius XVI. Een aantal Nederlandse rooms-katholieken zond enkele jaren later (in 1847) een adres aan paus Pius IX, een actie die bekend staat als het *lekenrequest*. Dit verzoek leidde niet onmiddellijk tot het gewenste resultaat, maar het bevorderde wel de discussie. Het aannemen van de nieuwe grondwet in het jaar 1848 betekende voor ons land definitief de scheiding van kerk en staat, inclusief de vrijheid van godsdienstoefening. In de apostolische breve van 4 maart 1853 werd het besluit van paus Pius IX bekend gemaakt tot herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in de "beroemde gewesten van Holland en Brabant", hetgeen de oprichting inhield van het aartsbisdom Utrecht en de vier bisdommen Haarlem, 's-Hertogenbosch, Breda en Roermond.¹⁰ Met de ondertekening van de pauselijke bul (gedateerd 4 maart) *Ex qua die arcano* op 18 maart 1853 was het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland een feit.¹¹ Dit alles wekte

⁸ Grondlegend - maar volgens M.J. Aalders naar moderne maatstaven te hagiografisch - is het werk van P. Albers, *Geschiedenis van het herstel der hiërarchie in de Nederlanden I-II*, 's-Hertogenbosch 1903/04. Zie voorts: A.J. Bronkhorst, *Rondom 1853. De invoering der Rooms-Katholieke hiërarchie. De April-beweging*, 's-Gravenhage 1953. Recent: M.J. Aalders, 'De Wet op de Kerkgenootschappen van 10 september 1853', in: G.J. Schutte en J. Vree, *Om de toekomst van het protestantse Nederland. De gevolgen van de grondwetsherziening van 1848 voor kerk, staat en maatschappij* [Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme na 1800, jaargang 6], Zoetermeer 1998,91-127.

⁹ *Een dorpspraatje over de bisschoppen*, een uitgave uit 1853, groot 22 pagina's, op pagina 22 getekend door S.... 26 April 1853, en gedrukt in Amsterdam bij C.L. van Langenhuysen. Dit geschrift wordt vermeld bij H.L. de Voogt op pag. 7.

¹⁰ J. Reitsma, *Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden. Derde, bijgewerkte en vermeerderde druk bezorgd door Dr. J. Lindeboom*, Utrecht 1916³,795.

¹¹ M.J. Aalders, *De wet...* pag. 93.

ergernis bij het protestantse volksdeel, een gevoel dat nog eens versterkt werd door een sterke vrees voor ultramontanisme. Ook de pauselijke allocutie van 7 maart 1853 waarin de paus aan het college van kardinalen zijn plannen bekend maakte, wekte veel weerstand op, onder meer door de toon waarin het een en ander gesteld was. Hierdoor ontstond er zoveel beroering in het land, dat minister Thorbecke moest aftreden om plaats te maken voor het Ministerie Van Hall. Hij was er van beschuldigd dat hij de roomse geestelijkheid te veel had ontzien. Een extra gevoelig punt vormde ook de eed, die de bisschoppen voor hun wijding af moesten leggen, waarbij elke bisschop moest beloven: "Ik zal de ketters, scheurmakers en tegenstanders van onzen Heer en zijne opvolgers, zoveel als in mijn vermogen is vervolgen en bestrijden."¹² De literatuur over deze zogenaamde Aprilbeweging is omvangrijk. H.L. de Voogt publiceerde in 1870 de titels van 376 geschriften, adressen, preken, open brieven, pamfletten en vlugschriften, die in 1853 van de pers kwamen.¹³ Zoals gezegd kreeg ik toevallig zo'n vlugschrift in handen.

Een dorpspraatje over de bisschoppen

In *Een dorpspraatje* worden we meegenomen naar de 'algemeene gelagkamer' van een dorpsherberg in Brabant op de avond van de twintigste april 1853, nadat zojuist het nieuws bekend geworden is van de val van het ministerie Thorbecke. Er zijn zes personages aanwezig. De enigen die bij name worden genoemd zijn Kea, de dochter van de herbergier, en Ariaan, de biënboer. De secretaris en de ontvanger van de gemeente treden respectievelijk op als verdediger van de rooms-katholieke, c.q. de protestantse positie. Voorts mengen zich ook nog de plaatselijke bierbrouwer en een gepensioneerde kapitein in de discussie. De gespreksonderwerpen zijn onmiskenbaar gekleurd door de thematiek van de negentiende eeuw. Het gaat over de scheiding van kerk en staat, over de vrijheid van godsdienst, over de lering van de geschiedenis, over de verhouding tussen het lokale bisschoppelijke gezag en dat van Rome. Al het oude zeer komt boven. Alle oude protestantse gevoelens en antipaapse vooroordelen rollen over tafel. De nieuwe bisschoppen zullen een eed moeten afleggen om de ketterijen uit te bannen. Ze gaan straks te vuur en te zwaard het geloof verdedigen. Ze gaan de inquisitie weer instellen. Ze zijn protserig en belust op rijkdom. *Geen bisschoppen zonder paus. En pauselijk gezag is onduldbaar. En waarom wordt de protestanten de belediging aangedaan als ongelovigen bestempeld te worden? Waar geen bisschoppen zijn, daar is ook geen kerk (cursief M.G.)*. Maar wie zegt dat en met welk recht, zo vragen protestanten zich af, zonder zich om Ignatius te bekommeren. Maar ook de rooms-katholieke gevoeligheden mogen

¹² "Haereticos, schismaticos et rebelles eidem Domino nostro vel successoribus praedictis pro posse persequar et impugnabo", M.J. Aalders, *De wet...* pag. 94.

¹³ H.L. de Voogt, *Naamlijst der geschriften, enz, betrekking hebbende op de invoering der bisschoppelijke hiërarchie in Nederland, Ao 1853 / verz. door H.L. de Voogt*, Utrecht 1870. Eerder was al verschenen: H. Melder, *Naamlijst der Geschriften betreffende de invoering der bisschoppelijke hiërarchie in Nederland, verschenen in 1853*, Utrecht 1854, een werk dat volgens De Voogt aan onnauwkeurigheid en onvolledigheid leed.

er wezen. Waar bemoeien jullie je als protestanten eigenlijk mee? Waarom die angst voor een paar eerbare bisschoppen? Rooms-katholieken zijn in de lage landen drie eeuwen lang onderdrukt en als 'overwonnelingen' behandeld. Een schande dat de paus een beschaafd Europees land als 'missiegebied' moest behandelen. Was Cromwell soms zo'n lieverdje? En wat betreft de gewraakte eedaflegging: moesten ook de predikanten niet bepaalde formulieren ondertekenen om de ware godsdienst te beschermen? En stond daarin ook niet iets geschreven over de mis als een 'vervloekte afgoderij' en over de paus als de 'antichrist'? Illustratief is het onderstaande citaat.¹⁴

Terwijl *Kea* het gevraagde aanbrengt, en ook *Ariaan* met zijn kort pijpke in de mond, nieuwsgierig was gaan neêr zitten, ging de Secretaris voort: "Je vraagt, Ontvanger, wat we met die bisschoppen te doen hebben; maar ik vraag op mijn beurt, wat hebben jellui, Protestanten, er meê te doen? Het is een geheel kerkelijke zaak, die ons, Roomschen, alleen aangaat, en waarvoor ik niet begrijp dat ge u zoo in 't harnas jaagt. Of zijt ge waarlijk bang voor 4 of 5 onnoozele Bisschoppen?". *Ontvanger*: "Neen, dat in het geheel niet! Maar het is een ongehoorde nieuwigheid. Sedert drie eeuwen heeft het vrije Nederland geen Bisschoppen gezien". *Ariaan*: "Wel nau nog schoander! Zijde dan steke-blind geworren, Ontvanger? Verleeje week heed onze Bieskop hier nog kommen vurmen". *Ontvanger (eenigszins gemelijk)*: "*Ariaan*, daar heb je geen verstand van: we spreken hier niet van die Monseigneur, van bisschoppen *in partibus in fidelibus*, heet het zoo niet..." *Secretaris*: "Ja, zoo ten naastenbij, *in partibus infidelium* wilt ge zeggen; daar zie je dan geen kwaad in?". *Ontvanger*: "Neen, dat laat ik nog gelden; daar kan ik wel vrede meê hebben; ofschoon je toch niet zult ontkennen, dat het eene beleediging voor ons Protestanten is, ons door Rome onder de ongeloovigen te zien rang schikken". *Kapitein*: "Wat duivelsche zotte praat kom je ons nou vertellen? Wie praat er hier van ongeloovigen?". *Ontvanger*: "Wel, Monseigneur is toch Bisschop in de gedeeltens der ongeloovigen". *Kapitein (hem met verwondering aanzierende)*: "Ja, te Dardanië!". *Ariaan*: "Dardanië! is dat ene schoane stad? Da leed zeker ergens in Holland. Der zijde wel gewiest, Ontvanger, zijde nie?". *Kea*: Kijk Ontvanger, dat ik mij door zoo'n lompen boer zou laten uitlagchen! Is 't nog schande!". *Brouwer (spijtig)*: "Maar wij spreken niet van *die* Bisschoppen, maar van echte Bisschoppen, van Bisschoppen van de hiërarchie". *Ariaan (met het leukste gezigt van de wereld)*: "Wat, kommen er dan nog andere Bieskopen?". *Kea*: "Wel ja, man, Bisschoppen van de hiërarchie, dat hoor je immers". *Ariaan*: "En hoe zien die der dan uit?". *Kea*: "O veel schooner dan de onze, dat begrijp je". *Ariaan*: "Nog nie goed: want ik zij maar ene lompe mensch, *Kea!*... Maar wat kommen die eigenlijk doen? En hebben die nog al meer te zeggen?". *Kea*: "Wat komen die doen, ja, je zijt wel een sukkelaar, *Ariaan*, om zoo iets te vragen. Die komen in fraaije paleizen wonen, zullen in koetsen, met vier of ik meen zelfs met zes witte paar-

¹⁴

Citaat uit de pagina's 5 en 6 van het anonieme geschrift *Een dorpspraatje over de bisschoppen*.

den bespannen, rijden; komen hier het rijk verdeelen, het land beheerschen, hebben vrij kettters vervolgen, brandstapels bouwen, moordschavotten maken, pijnbanken oprigten, kerken plunderen, bloedvergieten en zulke aardigheidjes meer!". *Brouwer*: "Ik maak je mijn compliment, *Kea*! Maar gij zoudt het lagchen wel verleren, als hier de Inquisitie weer werd ingevoerd". *Kea*: "Ik? misgeraden!

Kijk, *Brouwer*! het is mij onmogelijk mijn lachspieren te bedwingen, als men mij met sprookjes van Moeder de Gans bang wil maken. Dat is eene ongelukkige zenuwziekte, die ik uit de pokken gehouden heb". *Secretaris*: "Ja zeker is het te ernstig! Zulke dolhuispraat onder het volk uit te strooijen, en daardoor de onverstandige en ligtgeloovige menigte op te ruijen, en zelfs zich niet te ontzien om voor de schandelijke pamfletten, waar zulke dwaasheden in gedebiteerd worden, 's Konings naam te plaatsen, en bij lage vleijerij het eerst opgehitste volk schijnheilige gebeden voor te prevelen om het dreigend gevaar af te wenden. Ik heb eenige van die ellendige prullen gelezen, maar zou mij schamen als ik Protestant was!".

De Ontvanger: "Maar als onze geschiedenis toch leert...". *Secretaris*: "Wat leert onze geschiedenis? Dat de Pausen en Bisschoppen, waaraan heel de wereld het Christendom en de beschaving te danken heeft, beulen, ja nog slimmer zijn geweest?... Leert dat de geschiedenis? Geloof mij, laat ons de geschiedenis daarlaten, het is al erg genoeg dat het Christendom in ons vaderland zoo jammerlijk door godsdienstoorlog moest verscheurd worden. Bedenk, dat in vroeger tijden heel Nederland Katholiek was, en dat wij Katholieken hier op dienzelfden grond eeuwen als overwonnelingen zijn behandeld geworden. Maar wie denkt eraan, om dit aan de tegenwoordige Protestanten te wijten? Laat ons dan ook met vrede, en ons tenminste in de 19^e eeuw de uitoefening onzer godsdienst zoo als het behoort". *Ontvanger*: "Wie zou die willen belemmeren? Ieder heeft immers volledige godsdienstvrijheid in Nederland?".

Secretaris: "Ja, Gode zij dank! Dit staat met duidelijke woorden in de Grondwet geschreven; maar als wij Roomschen van dit regt eindelijk voor de regeling onzer kerkelijke zaken gebruik willen maken, dan schijnt dat artikel niet geschreven te staan; dan denkt men er wel degelijk aan ons te belemmeren". *Brouwer*: "Maar beantwoord mij eens eene vraag, zijt ge, zonder de invoering van die hiërarchie, Katholiek of niet?". *Kapitein*: "Je zijt soldaat geweest, *Brouwer*?". *Brouwer*: "Nu ja; wat heeft dit hiermede gemeens?". *Kapitein*: "Ken je, zonder eigen Generaal, ook goed soldaat van den Koning wezen? ... Gewis! Kan een vreemdeling je niet van 's Koningswege commandeeren... Zeer zeker! Maar zou je niet liever onder een Hollander staan! Zonder twijfel, niet waar?".

Brouwer: "Ja, maar de Paus in in allen geval de Koning niet". *Ariaan*: "Nee, da begrijp ik. Da hede wel gelijk in, *Brouwer*". *Brouwer*: "Ik wil enkel zeggen, dat het hier juist om den Paus te doen is, en de Paus nu hier meer gezag zoekt te krijgen, en wij dat niet kunnen dulden, en met regt!". *Kea*: "Ik geloof, dat de *Brouwer* de klok heeft hooren luijen, maar niet goed weet waar de klepel hangt". *Brouwer (bits)*: "Dat weet ik bliksemsch goed, *Kea*!".

Secretaris: "En als ik u nu eens bewees, dat je het niet wist, Brouwer? En als ik je nu eens aantoonde, dat de Paus vroeger hier te lande veel meer te zeggen had?... Wie denkt ge wel, dat vroeger Bisschop van Nederland was?... De Paus zelf, de Paus in eigen persoon, die ons een Italiaanschen vicaris of afgezant zond, die natuurlijk noch onze taal noch onze gebruiken kende en die in Holland de kerkelijke zaken kwam regelen. Nu komen er Hollandsche Bisschoppen, die zelve hier de zaken regelen en hun bisdom besturen. En hoe wil je daaruit nu afleiden, dat de Paus hier meer gezag gaat krijgen?"

Ontvanger: "Je zult ons toch voor geen kinderen aanzien, en willen wijs maken dat de Bisschoppen niet onder den Paus staan?". *Secretaris:* "Welzeker niet. Neen je zijt mannen met baarden, die de zaak goed verstaan! Als de Bisschoppen niet onder de Paus stonden, dan zoude er niets op te zeggen zijn; dan zou er gerust een bisschop van Haarlem en Utrecht mogen wezen, zoo als de Jansenisten bisschoppen zich bespottelijk genoeg noemden, ofschoon ze toch ook zeiden onder den Paus te staan. Maar je leit hen aanpraten, en wist beter, dat de Paus hen niet erkende, en dat was genoeg. Nu onze Bisschoppen echter van den Paus zending en aanstelling ontvangen, nu zullen ze niet geduld worden. Is dat vrijheid van godsdienst, is dat gelijke bescherming?"

Ontvanger: "En hoe expliceer je dan dien hatelijken eed, dien ze moeten afleggen, om alle de ketters met alle geweld te vernietigen en te vervolgen?". *Kea:* "Heb ik het daar straks niet gezeid, Ariaan, dat dit tot de vrijheden van de Bisschoppen behoorde?". *Secretaris:* "Ja, die zotte praat is men tot zelfs in de adressen aan den Koning komen vertellen! Al was die eed nu zoo als hij vroeger werd gevorderd, dat volstrekt niet zeker is, dan zweren de Bisschoppen dat ze de leer der R. Kerk zuiver zullen belijden en verkondigen, en dat ze dus alle ketterij naar hun vermogen zullen tegengaan. Zouden ze dan moeten toelaten, dat de eene pastoor dit, een ander weder dat verkoos te prediken, en het een huspot werd, gelijk bij vele van jelui Protestanten? Neen, als dit geschiedt, zullen zij het te keer gaan, en de geestelijken, die verkeerde stellingen mogten leeren, des noods suspenderen of afzetten. Maar wees gerust: die met onze Bisschoppen niet te doen willen hebben, daar zullen zij zich ook niet mede bemoeijen".

Kapitein: "Maar moeten de proponenten of domine's ook geen eed doen op de formulieren? En hebben de vrome Dortsche vaders den Paus niet voor den Antichrist en ons voor vervloekte afgodendienaars uitgemaakt? En denk je nu, dat wij zot genoeg zijn om te gelooven, dat de dominé's ons, als afgodendienaars, à *la Cromwel* met den bijbel in de hand te vuur en te zwaard moeten vervolgen?"

Secretaris: "Maar nog een woordje, Ontvanger. Je sprak daar straks van eene vermeende belediging van onder de ongelovigen gerangschikt te worden. Als je van belediging spreekt, is het eene belediging voor het beschaafd Europa, dat wij hier, die ons onder de beschaafde natiën durven tellen, niet sinds lang Bisschoppen gehad hebben; dat de Paus is genoodzaakt geworden onze Kerk als eene missie, als eene zending in China of ergens bij de wilden, te doen be-

doen besturen, in plaats van ons de gewone kerkorganisatie voor beschaafde natiën te kunnen geven. Het werd eindelijk tijd dat dit ophield, dank zij de mildere beginselen der ware vrijheid van Gods-dienst".

Een zenuw geraakt

Het bovenstaande is slechts een beperkt citaat, maar het is zeker illustratief. In *Een dorpspraatje* en ook in dit citaat worden talrijke zaken aangeroerd. Slechts op een enkele zinsnede wil ik de aandacht vestigen en wel op het feit, dat op een gegeven moment een van de deelnemers aan het gesprek in protestantse boosheid uitroept: "dat het eene belediging voor ons Protestanten is, ons door Rome onder de ongeloovigen te zien rangschikken".¹⁵ Zou het kunnen zijn, dat hier een zenuw is geraakt die nog altijd onderhuids aanwezig is en die een verklaring vormt voor de allergische reacties op een mogelijk bisschoppelijk element in de protestantse kerkregering? Tegenwoordig zou dit zo niet meer worden geformuleerd, maar de gedachte dat een protestantse kerk vanwege het ontbreken van de bisschop geen kerk zou zijn (want geen kerk zonder bisschop en geen bisschop zonder paus) wekt bij protestanten nog steeds weerstand op. Ook van rooms-katholieke zijde wordt wel toegegeven, dat er een asymmetrie bestaat in de benadering van dit oecumenisch probleem. Het is dan ook niet verbazingwekkend, dat de in het najaar 2000 verschenen encycliek *Dominus Iesus*¹⁶ tot soortgelijke geprikkelde en verontwaardigde reacties leidde. Afgezien van die van Maria Jepsen¹⁷ waren de reacties van gereformeerden, hervormden, anglicanen en lutheranen die ik las eensgezind in hun afwijzing.

De Wereldraad van Kerken sprak van een *tragedie*. Ds Manfred Koch van de EKD noemde het *een enorme stap achterwaarts*. Setri Nyomi, de huidige secretaris-generaal van de WARC, meent er zelfs een opzettelijke strategie van conservatieve rooms-katholieken achter te ontwaren, met de heimelijke bedoeling om de groeiende oecumenische toenadering enigszins af te remmen. Dit effect zou versterkt zijn door het feit, dat kardinaal Ratzinger in juni 2000 al in een brief te verstaan had gegeven, wat naar Vaticaanse optiek nu wel of niet een *zusterkerk* zou mogen heten. Kan men Rome inderdaad betichten van een anti-oecumenische opstelling?

Dominus Iesus zegt dat de Kerk, die pijler en fundament der waarheid is (I Tim. 3:15), bestaat uit (substitit in) de Katholieke Kerk, die geregeerd wordt door de opvolger van Petrus in gemeenschap met de andere bisschoppen. Buiten die Katholieke Kerk worden wel elementen van heiligheid en waarheid gevonden worden, met name in die

¹⁵ *Een dorpspraatje*, pag. 5.

¹⁶ Dominus Iesus. Verklaring over het uniek karakter en de heilbrennende universaliteit van Jezus Christus en de Kerk, in: *Een-twee-een, Kerkelijke Documentatie* 28 (2000) 5,3-19.

¹⁷ De lutherse bisschop van de Noord-Elbische kerk Maria Jepsen zei in een reactie op *Dominus Iesus* heel zelfbewust, dat het zelfverstaan van de lutherse kerk niet afhangt van de vraag of de RKK haar als kerk ziet en zij signaleerde dat *Dominus Iesus* in zekere zin een ave-rechts effect had opgeleverd, namelijk een grotere oecumenische activiteit en toestroom, *Dagblad Trouw* van 28 oktober 2000.

kerkelijke gemeenschappen die niet in de volledige gemeenschap staan met de Katholieke Kerk. Kerkelijke gemeenschappen die geen geldig bisschopsambt en geen geldig eucharistisch mysterie hebben bewaard, kunnen geen kerken genoemd worden in de eigenlijke zin van het woord. Ze staan wel in gemeenschap met de Katholieke Kerk, maar die gemeenschap is nog 'onvolmaakt'. Niettemin zijn ze van groot belang in het heilsmysterie en van wezenlijke betekenis bij de voortgang van het evangelie. Omdat de Heilige Geest ook in deze kerkelijke gemeenschappen werkt, hebben ze in geen enkel opzicht hun betekenis verloren.

Wat hier gezegd wordt is in feite weinig nieuws. Het is sinds Vaticanum II in de constitutie over de kerk (*Lumen Gentium nr 8*) steeds zo gezegd en wanneer men de concilieteksten met de onderhavige tekst vergelijkt, dan zijn de verschillen miniem. Het is waar dat de oecumenische discussie in de afgelopen jaren een stuk verder is gekomen, doordat de Limatekst over het ambt erkent, dat de kerken van de Reformatie weliswaar meestal geen bisschopsambt hebben, maar dat ze wel de inhoud van dit ambt (de episkopè: namelijk opzicht en tucht) hebben bewaard. Vóór Vaticanum II was dat ondenkbaar, en het is een grote stap vooruit in de oecumene.

Maar dit roept nu wel sterk de vraag op, waarom het Vaticaan het nodig vond om in november 2000 de oude stellingen toch weer opnieuw en met kracht te betrekken, alsof er in de afgelopen dertig jaren niets is gebeurd. Ik stel voor, dat we het er maar op houden, dat de Katholieke Kerk (de Una Sancta) niet samenvalt met welke kerk dan ook, dus ook niet met de rooms-katholieke. Als protestanten moeten we er op staan, dat wij wel degelijk deel uitmaken van de éne heilige katholieke en apostolische kerk, zoals dat ook verwoord is in de laatste versie van de concept-kerkorde van de SoW-kerken.

Het predikaat *katholiek*, dat altijd in onze belijdenisgeschriften is opgenomen geweest (wij geloven een heilige algemene - dat wil zeggen katholieke - kerk), moeten we ons niet laten ontnemen.

En wanneer men vraagt welke nu precies die 'kerkelijke gemeenschappen' zijn, die nog 'onvolmaakt' zouden zijn dan luidt het antwoord wat mij betreft dat dit noch in *Lumen Gentium* noch in *Dominus Jesus* expliciet met naam en toenaam wordt vermeld en dat wij onszelf daar niet toe wensen te rekenen.

Dr. M. Gosker is predikant te Amstelveen-Buitenveldert en voorzitter van het Oecumenisch Beraad van de SoW-kerken.